Голові разової спеціалізованої вченої ради
PhD 16273, доктору юридичних наук, доценту,
завідувачу відділу дослідження проблем
кримінального права Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
Олександру ПАЩЕНКУ

РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук, старшого дослідника Нетеси Наталії Володимирівни на дисертацію Крот Марини Анатоліївни «Колабораційна діяльність: соціальна обумовленість, склад кримінального правопорушення та караність», подану до разової спеціалізованої вченої ради Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «081 – Право»

Вивчення рукопису дисертаційного дослідження М.А. Крот, а також ознайомлення з її науковими працями, опублікованими за темою роботи, дають підстави констатувати, що дисертантка загалом досягла мети дослідження та вирішила поставлені наукові завдання. Робота виконана на достатньому методологічному рівні та загалом відповідає критеріям, за якими оцінюються такого виду наукові праці.

Актуальність теми дослідження. Колабораціонізм є складним соціальним феноменом, який набуває неоднозначної оцінки в суспільстві через зумовленість різними чинниками, найвагомішим з яких є окупація українських територій. З одного боку, умови окупації суттєво обмежують можливість людей вільно обирати варіант поведінки та змушують населення пристосовуватися до нових реалій задля забезпечення своєї життєдіяльності на окупованих територіях, тоді як, з іншого боку, колаборація місцевого населення з державою-агресором стає ключовим елементом утвердження окупаційної влади та становить серйозну загрозу для національної безпеки. При цьому форми, характер, ступінь та мотиви взаємодії місцевого населення з окупантами можуть суттєво відрізнятися, що зумовлює необхідність їх належної кримінально-правової оцінки з урахуванням як положень національного законодавства, так і норм міжнародного гуманітарного права.

НДІ ВПЗ ім. АКАД. В. В. Сташиса НАПрН України
Вхідний № 09-01-55
від 08.08 2026 р.
Відповідальна особа

Особливої актуальності досліджувана проблематика набула з огляду на недосконалість чинного кримінального законодавства, яке має істотні вади законодавчого опису ознак складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю, наслідком чого стали численні труднощі застосування ст. 111-1 КК України, що проявилися у визначенні меж криміналізації, кваліфікації окремих форм співпраці з ворогом, їх відмежуванні від суміжних кримінальних правопорушень, а також у пошуку належного балансу між захистом національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини.

Слід визнати, що обрана М.А. Крот для дослідження проблематика, незважаючи на наявність у кримінально-правовій доктрині певних ґрунтовних теоретичних напрацювань у цьому напрямі, досі залишається недостатньо розробленою, а окремі її аспекти, які раніше порушувалися, – дискусійними та такими, що потребують подальшого наукового осмислення й обґрунтування. Саме тому комплексне наукове дослідження проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність є своєчасним, має важливе теоретичне й практичне значення та відповідає сучасним потребам розвитку науки кримінального права та правозастосовної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження узгоджується із: Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр., затвердженою постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 р. № 12-21; Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр., затвердженою протоколом вченої ради Інституту від 24.03.2021 р. № 3; оновленою Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр., затвердженою протоколом вченої ради Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України від 07.08.2024 р. № 9.

Тема дослідження затверджена рішенням вченої ради Науково-дослідного

інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (постанова № 11/3 від 28 грудня 2021 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими та достовірними.

У роботі М.А. Крот комплексно досліджено соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, її ґенезу та еволюцію, вивчено зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за співпрацю з ворогом, здійснено кримінально-правовий аналіз складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, а також сформульовано пропозиції з удосконалення законодавства та практики його застосування.

Об'єкт, предмет, мета та *завдання* дослідження визначені коректно, є взаємоузгодженими та відповідають темі дисертації.

Методологічним підґрунтям наукового дослідження М.А. Крот став комплексний підхід до розгляду колабораційної діяльності, в ході якого були застосовані загальні філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Зокрема, окрім діалектичного методу, у роботі використані: логіко-семантичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, логіко-юридичний, герменевтичний методи, а також загальнологічні прийоми пізнання. Судову практику й офіційні статистичні відомості опрацьовано з використанням конкретно-соціологічних методів (опис, вивчення документів), а також статистичних методів. Застосування зазначених методів є достатньо обґрунтованим і відповідає поставленим у роботі завданням, що дозволило забезпечити достатній рівень аргументованості сформульованих висновків.

Нормативно-правовою основою дослідження є Конституція України, міжнародно-правові акти, КК України, кримінальне законодавство зарубіжних країн, закони України та інші нормативно-правові акти. *Теоретичну основу* дослідження складають наукові праці з кримінального права, кримінології, теорії держави і права, історії, психології та інших наук, а також довідкова література та енциклопедичні джерела. Усього автором опрацьовано 394 джерела, що свідчить про належний рівень опрацювання наукової літератури.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики, що перебувають у вільному доступі у Єдиному державному реєстрі судових рішень (99 вироків, постановлених протягом 2022-2026 рр. щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК), а також відповідні статистичні дані Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України за 2022-2025 рр. Загалом така емпірична база дозволяє оцінити висновки дослідження як репрезентативні.

Позитивно слід відзначити, що дисертантка здійснила ґрунтовний аналіз наукових позицій із питань, які становлять предмет дисертаційного дослідження, а також, поміркувано оцінивши їх переваги й недоліки, спробувала обґрунтувати власну думку з вивчених питань. Матеріал викладено системно, грамотно та доступно.

Структура дисертації М.А. Крот є логічно вибудованою, достатньою мірою узгодженою з визначеними дисертанткою завданнями, об’єктом і предметом дослідження. Основний текст роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків.

Розділ 1 дисертації присвячений розгляду соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, де аналізується система суспільних, нормативно-правових, інституційних та кримінологічних обставин, а також порівняльно-правовому аналізу законодавства зарубіжних країн про кримінальну відповідальність за співпрацю з ворогом. У *Розділі 2* досліджується родовий та безпосередні об’єкти колабораційної діяльності з диференціацією останніх залежно від конкретної сфери суспільних відносин у галузі національної безпеки, на яку посягає відповідна форма цього кримінального правопорушення, а також надається кримінально-правовий аналіз об’єктивної сторони різних форм колабораційної діяльності. Окремий розділ (*Розділ 3*) присвячений суб’єкту та суб’єктивній стороні колабораційної діяльності. У *Розділі 4* розглядаються проблемні питання відмежування колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень та формулюються основні напрями вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність.

Висновки до розділів та загальні висновки до дисертації з достатньою повнотою відбивають отримані дисертанткою наукові результати, а запропоновані в роботі підходи до розуміння змісту окремих ознак складів різних форм колабораційної діяльності вбачаються такими, що становлять інтерес для подальшого розвитку науки кримінального права і правозастосовної практики.

Загальний обсяг дисертації складає 253 сторінки. Із них основний текст роботи – 191 сторінка; додатки – 2 сторінки; список використаних джерел – 44 сторінки.

Наведені обставини свідчать про цілісний характер дисертаційної роботи, достатній рівень її теоретичного й емпіричного забезпечення, а також дають підстави вважати, що сформульовані в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, достовірними та мають як наукове, так і практичне значення.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається насамперед тим, що на підставі проведеного дослідження дисертанткою одержано нові наукові результати, сформульовано теоретичні висновки та розроблено пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, а також розвинено існуючі доктринальні підходи до розуміння та застосування відповідних кримінально-правових заборон.

Так, під час вирішення завдань автору вдалося *вперше:*

- запропонувати й обґрунтувати авторське бачення системи взаємопов’язаних обставин соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність (суспільні, нормативно-правові, інституційні та кримінологічні), що дозволило дисертантці розглянути відповідну кримінально-правову норму в контексті сучасних безпекових викликів, особливостей правового регулювання, функціонування державних інституцій та кримінологічних характеристик цього явища;

- за результатами проведеного порівняльно-правового дослідження законодавства зарубіжних держав аргументовано довести унікальність української моделі кримінально-правової протидії колабораційній діяльності, що

вирізняється високим рівнем нормативної диференціації та деталізації і може стати орієнтиром для вдосконалення кримінального законодавства інших країн;

- обґрунтувати ідею про охоплення частиною 1 ст. 111-1 КК будь-яких публічних закликів до підтримки рішень або дій держави-агресора, її збройних формувань або окупаційної адміністрації, а також до співпраці з ними, логічним висновком чого стала пропозиція дисертантки виключити з диспозиції ч. 5 цієї статті вказівку на публічні заклики до проведення незаконних виборів та референдумів на тимчасово окупованій території, що спрямована на усунення конкуренції суміжних спеціальних кримінально-правових норм та подолання надмірної криміналізації окремих форм співпраці з ворогом.

Так само автором у роботі *удосконалено* наукову позицію щодо доцільності законодавчого закріплення єдиного функціонального підходу до всіх форм посадового колабораціонізму, за якого наявність складу кримінального правопорушення (зокрема, передбаченого ч. 7 ст. 111-1 КК) пов'язується не з органом, у якому працює особа, а з характером її повноважень. Заслуговують на схвалення й наведені у роботі аргументи дисертантки стосовно недоцільності зниження віку притягнення до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність до 14 років, а також обґрунтування нею положень щодо визнання суб'єктом колабораційної діяльності за всіма частинами ст. 111-1 КК України виключно громадянина України, що узгоджується з соціально-правовою природою колабораціонізму та метою запровадження кримінальної відповідальності за такі діяння, з доведенням того, що для окремих форм колабораційної діяльності, окрім приналежності до громадянства України, обов'язковими ознаками спеціального суб'єкта є також інші додаткові ознаки, що характеризують професійний, службовий, господарський чи інший статус особи. Внеском у кримінально-правову доктрину можна вважати й доведення дисертанткою важливості врахування впливу психоемоційного стану особи на інтелектуальний та вольовий моменти умислу. Серед положень дисертації, які *набули подальшого розвитку*, слід вказати на обґрунтування необхідності нормативного закріплення спеціальних підстав та умов звільнення від кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а також розвиток ідеї про доцільність виключення з переліку діянь, за які встановлено

кримінальну відповідальність у ч. 7 ст. 111-1 КК України, надання незаконним збройним чи воєнізованим формуванням допомоги у веденні бойових дій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: у *науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за колаборaційну діяльність та за інші кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України; у *правотворчості* – при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення положень чинного КК України, зокрема, щодо внесення змін до ст. 111-1 КК; у *правозастосовній сфері* – як рекомендації щодо кваліфікації діянь за ознаками ст. 111-1 КК; у *навчальному процесі* – під час підготовки відповідних розділів підручників та навчально-методичних посібників з Особливої частини кримінального права, написанні науково-практичних коментарів до КК України, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів; у *правовиховній сфері* – як методичний матеріал для підвищення рівня правової культури населення та професійної правосвідомості суддів та працівників правоохоронних органів.

Необхідним критерієм оцінки проведеної М.А. Крот роботи є **апробація результатів наукового дослідження здобувача.** Основні положення дисертації були презентовані та обговорені на засіданнях відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, а також оприлюднені на Міжнародній науковій інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 10-11 грудня 2025 р.), науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 22 грудня 2025 р.) та Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (Львів – Торунь, 24 грудня 2025 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Результати дисертації викладені в шести наукових працях, а саме: у трьох наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України категорії «Б», а також у тезах трьох наукових

доповідей на наукових та науково-практичних заходах. Наукові публікації достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися із ними.

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених вимог до такого роду робіт, викладено літературною мовою, науковим стилем.

Ознак порушення дисертанткою принципів академічної доброчесності під час ознайомлення з рукописом дисертації та науковими публікаціями здобувачки не виявлено.

В цілому позитивно оцінюючи дисертацію М.А. Крот, слід указати на окремі положення цієї роботи, які, на наш погляд, є дискусійними, а отже, потребують додаткової аргументації або пояснень дисертантки під час публічного захисту:

1. Дисертантка приєднується до позиції тих науковців, які висловлюють думку про притаманність кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 111-1 КК, додаткового безпосереднього об’єкта (причому як обов’язкового, так і факультативних), яким можуть виступати інформаційна безпека, мир і безпека людства, політична безпека, громадська безпека, економічна безпека, податкова безпека, нормальний соціальний розвиток неповнолітніх тощо (с. 66-67 дисертації). Проте такий підхід є доволі дискусійним. Так, якщо щодо кваліфікованого складу, передбаченого ч. 8 цієї статті, жодних заперечень не виникає, то стосовно основних складів, передбачених частинами 1-7 ст. 111-1 КК, залишається низка запитань. По-перше, у контексті ст. 111-1 КК інформаційна та інші види безпеки, вочевидь, мають розглядатися як елементи національної безпеки (принаймні такий висновок випливає зі змісту ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку», де вказані основні напрями національної безпеки), що свідчить про перебування відповідного безпосереднього об’єкта у межах того самого родового об’єкта кримінально-правової охорони. У цьому сенсі визнання їх самостійними об’єктами не повною мірою узгоджується з усталеними в теорії кримінального права положеннями про те, що додатковий безпосередній об’єкт завжди існує поряд із основним об’єктом і, як правило, перебуває у межах інших родових об’єктів. По-друге,

норми про колабораційну діяльність (за винятком ч. 8 ст. 111-1 КК) не сконструйовані за правилами врахованої законодавцем сукупності кримінальних правопорушень чи кримінальних правопорушень, поєднаних з настанням суспільно небезпечних наслідків, що лежать у площині родових об'єктів інших кримінальних правопорушень. За таких обставин виокремлення додаткових безпосередніх об'єктів вбачається недостатньо переконливим. Разом із тим, навіть якщо виходити з можливості існування додаткового безпосереднього об'єкта, дисертантці слід було розглядати його окремо щодо кожної форми колабораційної діяльності, оскільки вони істотно різняться характером посягання та сферою заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Натомість авторка формулює узагальнений висновок стосовно всіх кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, що видається методологічно некоректним.

2. Цілком підтримуючи позицію дисертантки про те, що законодавчий спосіб формулювання диспозиції ч. 4 ст. 111-1 КК в частині передачі матеріальних ресурсів формально дозволяє охоплювати кримінальною відповідальністю навіть малозначні випадки (наприклад, передачу особам, указаним у диспозиції статті, пляшки горілки, блоку цигарок, палки ковбаси та інших продуктів харчування чи побутового вжитку, що дійсно зустрічається у судовій практиці), водночас висловлюємо сумніви щодо запропонованого нею способу законодавчого розв'язання цієї проблеми. У дисертації цілком справедливо наголошується на тому, що кримінально караною має визнаватися передача лише тих матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на ТОТ, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, які *здатні забезпечити їхнє функціонування* (с. 100 дисертації). Отже, фактично саме через визначення предмета кримінального правопорушення дисертантка проводить межу між кримінально караною та некримінально караною поведінкою. Проте далі спостерігається певна непослідовність міркувань авторки, адже *de lege ferenda* вона пропонує пов'язувати кримінальну відповідальність не з властивістю предмета кримінального правопорушення, яку вона обґрунтовує у дослідженні (його здатністю забезпечувати функціонування окупаційного режиму чи відповідних

збройних формувань), а з метою завдання шкоди національним інтересам України (с. 204 дисертації). За таких обставин більш послідовним способом усунення цієї проблеми видається удосконалення законодавчого опису саме предмета кримінального правопорушення шляхом його конкретизації або визначення його істотних ознак, які б відображали здатність відповідних матеріальних ресурсів забезпечувати функціонування окупаційного режиму чи його силового компонента. Саме такий підхід дозволив би звузити межі криміналізації цієї форми колабораційної діяльності без необхідності додаткового оцінювання інших обставин конкретного кримінального провадження. Крім того, якщо в ч. 4 ст. 111-1 КК України прямо передбачити мету завдання шкоди національним інтересам України, то це, на наше переконання, створить додаткові підстави для посилення конкуренції цієї норми зі ст. 111-2 КК, яка вже містить аналогічну конститутивну ознаку. За таких умов передача громадянином України матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора формально підпадатиме під ознаки обох складів кримінальних правопорушень, незважаючи на істотну різницю у ступені тяжкості цих кримінальних правопорушень та передбачених ними санкціях: якщо за ч. 4 ст. 111-1 КК це злочин середньої тяжкості, за який передбачене максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п’яти років, то за ст. 111-2 КК це вже особливо тяжкий злочин, за який передбачено позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років. Як наслідок такої конкуренції норм застосуванню підлягатиме більш тяжка ст. 111-2 КК, що може поставити під сумнів дотримання принципів справедливості та пропорційності кримінальної відповідальності, оскільки, наприклад, коли аналогічні діяння вчинятимуться за тих самих обставин але на користь не збройних, а воєнізованих формувань держави-агресора чи незаконних збройних та воєнізованих формувань, створених на ТОТ, то це підпадатиме лише під ч. 4 ст. 111-1 КК.

3. Під час аналізу різних форм посадового колабораціонізму (частини 2, 5 та 7 ст. 111-1 КК України) авторка доходить обґрунтованого висновку про те, що відповідні кримінальні правопорушення є закінченими з моменту зайняття посади у незаконних органах влади чи обрання до них, незалежно від того, чи приступила особа до виконання передбачених посадою функцій (с. 4, 113, 129,

150, 198 дисертації). Водночас поза межами дослідження залишилося інше практично важливе питання: яке кримінально-правове значення має подальше виконання особою повноважень за займаною посадою? Зокрема, потребує уточнення: чи повністю охоплюються такі дії складом відповідної форми колаборaційної діяльності, чи вони потребують додаткової кримінально-правової оцінки, зокрема за правилами сукупності кримінальних правопорушень? У зв'язку з цим під час захисту хотілося б почути позицію дисертантки щодо кримінально-правового значення подальшого виконання посадових функцій після юридичного моменту закінчення відповідної форми посадового колаборaціонізму.

4. Розглядаючи суб'єктивну сторону колаборaційної діяльності, дисертантка залишає поза увагою те, що ч. 8 ст. 111-1 КК передбачено матеріальний склад кримінального правопорушення, що вимагає аналізу психічного ставлення особи не лише до діяння, а й до передбачених у законі наслідків у вигляді загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Цілком очевидно, що тут можлива також так звана змішана форма вини, за якої ставлення до діяння може бути умисним, а до наслідків – необережним. Цей аспект бажано було розкрити у роботі.

5. Здійснюючи відмежування колаборaційної діяльності від ст. 114-2 КК України, дисертантка зосереджує увагу на конкуренції ст. 114-2 КК лише з ч. 6 ст. 111-1 КК (с. 183 дисертації). Водночас, на наш погляд, значно більшої практичної актуальності набуває проблема відмежування поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК) від такої форми воєнного колаборaціонізму, як надання допомоги ворогу у веденні бойових дій проти України (ч. 7 ст. 111-1 КК), яка до того ж утворює конкуренцію ще й з відповідною формою державної зради. Крім того, у роботі авторка не аналізує правову позицію Верховного Суду, викладену у постанові ККС ВС від 10.12.2024 р. у справі № 202/13808/23, навколо якої досі точаться жваві дискусії. У зв'язку з цим під час захисту хотілося б почути думку дисертанта щодо критеріїв розмежування зазначених кримінальних правопорушень, а також її оцінку зазначеної правової позиції Верховного Суду.

6. Цілком підтримуючи ідею дисертантки про доцільність запровадження

заохочувальної норми, яка б передбачала можливість звільнення від кримінальної відповідальності за колаборaційну діяльність, разом із тим вважаємо за необхідне вказати на деякі слабкі місця запропонованої нею підстави такого звільнення. По-перше, на наш погляд, автором не враховано те, що всі форми колаборaційної діяльності, окрім ч. 8 ст. 111-1 КК, належать до формальних складів кримінальних правопорушень, які є закінченими з моменту вчинення діяння, у зв'язку з чим постає запитання: як особа може припинити діяльність, якщо вона, наприклад, вже вчинила публічний заклик, передала матеріальні ресурси, зайняла відповідну посаду. Тобто виходить, що ця умова не є універсальною, адже може стосуватися лише окремих форм колаборaційної діяльності, які мають триваючий характер (зокрема, провадження господарської діяльності, здійснення інформаційної діяльності, впровадження стандартів освіти). По-друге, викликає сумніви й запропонована дисертанткою умова звільнення від кримінальної відповідальності, яка передбачає, що «внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди національним інтересам України». Знову ж таки, у більшості форм колаборaційної діяльності така шкода заподіюється самим фактом вчинення діяння, а тому відвернути її вже неможливо. Крім того, запропонована редакція не конкретизує зміст «вжитих заходів» (чи достатньо для цього, наприклад, лише дачі показань), не враховує різний характер та ступінь тяжкості окремих форм колаборaційної діяльності. У зв'язку з цим дискусійним видається питання про відповідність запропонованої моделі звільнення від кримінальної відповідальності принципу пропорційності кримінально-правового впливу, оскільки застосування єдиної підстави звільнення до кримінальних правопорушень, які істотно відрізняються за характером і ступенем суспільної небезпечності, потребує додаткового теоретичного обґрунтування.

Наведені критичні зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження, оскільки спрямовані переважно на необхідність посилення аргументації окремих авторських позицій або ж стосуються рекомендацій щодо можливих шляхів покращення змісту роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Крот Марини Анатоліївни на тему **«Колабораційна діяльність: соціальна обумовленість, склад кримінального правопорушення та караність»** є самостійним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне завдання, що полягає у теоретичному обґрунтуванні підстави кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність шляхом розкриття її соціальної обумовленості, порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн з означеного питання та характеристики складу цього кримінального правопорушення, а також у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення ст. 111-1 КК України та практики її застосування.

Зміст дисертації відповідає заявленій автором науковій спеціальності «081 – Право».

Дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40, а її автор – Крот Марина Анатоліївна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю «081 – Право».

Рецензент –
Учений секретар Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник **Наталія НЕТЕСА**

Підпис Н. В. Нетеса
засвідчую
Інспектор ВК
«08» 08 2026 р.